

האימפריאליזם האירופאי באפריקה במאה ה-19

ראשי הפרקים:

1. המניעים לאימפריאליזם (מניעים כלכליים, פוליטיים, מניע דתי, דמוגרפי ותרבותי אידיאולוגי).
2. דרכי ההשתלטות על אפריקה ודוגמא לכל דרך.
3. הסכם ברלין ותוצאותיו.
4. היבטים חיוביים ושליליים לאימפריאליזם באפריקה.

המניעים לאימפריאליזם

לאימפריאליזם האירופאי באפריקה ובאסיה במאה ה-19 היו מספר מניעים, המתחלקים למספר תחומים: מניעים פוליטיים, מניעים כלכליים, ומניעים אידיאולוגיים דמוגרפיים.

המניעים הפוליטיים לאימפריאליזם:

1. ככל שמספר המושבות גדול יותר כך מעמדה הפוליטי של המדינה חזק יותר, כלומר, המעצמה בעלת השטח הרב ביותר, תהיה החזקה ביותר מבחינה פוליטית.
2. התגבשות של לאומים – יוקרה לאומית. ככל שהשטח גדול יותר, המעמד של המעצמה גדול יותר - וכך גם הערך שלה.
3. מניעת מלחמת אזרחים באירופה. לולא האימפריאליזם, על מדינות אירופה היה להילחם מלחמה נוראה על מנת להשיג כמה שיותר שטח ממדינות אחרות, ובכך, יתקיים המרוץ האימפריאליסטי באירופה, במקום באפריקה ובאסיה, ויגרום למותם של מיליונים.

המניעים הכלכליים לאימפריאליזם:

1. הצורך בכוח עבודה זול. האירופאים השתמשו בילידים באפריקה ככוח עבודה זול, ובכך הרוויחו והגדילו את השוק של המעצמות. דבר זה נתן פתרון לבעיית האבטלה באפריקה.
2. השגת משאבים. האירופאים השתמשו בשטחים של אפריקה ואסיה כדי להשיג משאבים בהם יכלו לסחור או להיעזר לקידום הטכנולוגיה וההתפתחות האורבנית של האירופאים באותה התקופה.
3. שיפור האמצעים של המעצמות. כל מעצמה הייתה זקוקה לסחר המשגשג שנוצר לאחר האימפריאליזם בכדי לשפר את הכוחות הביטחוניים והצבאיים שלה ולהכינה להגנה עצמית, ואף להשתלטות על שטחים נוספים.
4. תהליך התיעוש באירופה. כל מעצמות אירופה היו חלק מתהליך תיעוש, בו הם התפתחו והצליחו בעזרת המשאבים וכוחות העבודה באפריקה ובאסיה להתקדם לתשתיות חדשות ולעמידנות בתרבות האירופאית.

המניעים האידיאולוגיים והתרבותיים לאימפריאליזם:

1. האירופאים ראו בילידי אפריקה ואסיה כאנשים נחותים ולא מתורבתים, ולקחו על עצמם להעביר להם את התרבות האירופאית.
2. האירופאים ראו את האימפריאליזם בעיניהם כמעשה שיביא תשועה לילידי אפריקה ואסיה, שיעניק להם משמעות ויקדם אותם כבני אדם.
3. האירופאים ראו את עצמם כעליונים ואת הילידים כפי ששמן רומז - ילדים. אנשים שצריכים חינוך מחדש ומסגרת חדשנית ועליונה יותר כדי להפוך אותם לראויים לשטח עליו האירופאים ממהרים להשתלט.

המניעים הדמוגרפיים לאימפריאליזם:

1. מעצמות אירופה היו מוגבלים בשטחם ביבשת, ונזקקו לשטחים נוספים שביכולתם לכבוש, על מנת לפתור את בעיית האוכלוסייה ולמנוע מלחמת אזרחים.

דרכי ההשתלטות על אפריקה

ההשתלטות האירופאית על אפריקה, או במילים אחרות - האימפריאליזם באפריקה, התאפיין ב-2 דרכים:

1. ניסוח וחתימה על חוזים והסכמים מול ראשי שבטים ודמויות מפתח אחרות בעמים באפריקה.
2. פתיחת מבצע צבאי הדורש כניסה לשטחי אפריקה וכבישתם בכוח בעזרת כוחות הצבא האירופאיים.

דוגמאות לדרכי ההשתלטות:

1. בשנת 1894 הגיע למדינת רודזיה אחד ממקימי השלטון הבריטי, ססיל רודז, במטרה להחתים את המלך לובנגולה על הסכם שמטרתו היא "לכאורה" להיעזר בקרקעות המדינה על מנת למצוא זהב, ולאחר מכן, יתוגמל המלך ומדינתו בחלק מן המציאות, אך בסופו של דבר, המסמך שחתם עליו המלך, אשר היה מלא בשקרים שהסתיר רודז, גרם לו לאבד את המלוכה ואת השלטון, ובכך בריטניה כבשה את רודזיה, והמלך איבד את כל הזכויות התקפות לגבי אותו השטח והאוכלוסייה המשתייכים לרודזיה.
2. בשנת 1877 בדרום אפריקה מרדו בני שבט הזולו בבריטים, ובשנת 1883 בסודן מרדו התושבים בבריטים, בראשות מנהיג מוסלמי שכונה "אלמהדי" (מנהיג משיחי). המורדים דוכאו באכזריות רבה ובוצע בהם הרג המוני.

הסכם ברלין

מה הוא הסכם ברלין -

בשנת 1885 התכנסה ועידה בברלין, שמטרתה למצוא פתרון למתיחות בין המעצמות האירופאיות שנוצרו עקב המרוץ האימפריאליסטי, שהתאפיין ברובו בשטחי אפריקה. הפתרון שנמצא היה הסכם, לימים נקרא "הסכם ברלין".

תוכן ההסכם -

בהסכם ברלין שנחתם באותה הועידה בברלין, כלל בתוכו כללים ו"הוראות" לכיצד לבצע את האימפריאליזם באפריקה ואת ההשתלטות האירופאית על השטחים הללו, מבלי לפגוע בשאר המעצמות - מה שיוביל למלחמה. הסכם זה מציג את הנקודות הבאות:

- כל מדינה המשתלטת על שטח מסוים באפריקה, חובתה לדווח ולהצהיר על כך למדינות האחרות.
- הנהרות המרכזיים באפריקה מוגדרים כחופשיים לתנועת כלי שיט.
- המדינות יימנעו מסחר עבדים באפריקה.
- המדינות ידאגו לשיפור בתנאי החיים של תושבי המקום עליו משתלטות.

תוצאות ההסכם -

הסכם ברלין הוביל למספר תוצאות שהשפיעו על היחסים בין מדינות אירופה, בין המדינות לתושבים המקומיים ובין השטחים בו השתלטו מעצמות שונות. ההסכם הוביל לתוצאות הבאות:

- הקביעה של גבולות בין המדינות האירופיות באפריקה: הסכם ברלין קובע את הגבולות בין המדינות האירופיות בתחום ההשקעה באפריקה. החלקים השונים של היבשת הוקצו למדינות כמו בריטניה, צרפת, גרמניה, פורטוגל, ואחרות.
- התנהלות עם האוכלוסיות המקומיות: הסכם ברלין הכיל גם הסכמים לגבי התנהלות עם האוכלוסיות המקומיות באפריקה. המדינות האירופיות התחייבו לכבד את הזכויות של האוכלוסיות המקומיות ולא להתערער עליהן.
- התחייבות לפתרון סכסוכים דרך השופט הבינלאומי: על מנת למנוע עימותי צבאות בין המדינות האירופיות באפריקה, הסכם ברלין הכיל התחייבות לפתרון כל סכסוך דרך השופט הבינלאומי.
- הקפאת רבה של המציאות הפוליטית באפריקה: הסכמים שהוחתמו במסגרת הסכם ברלין השפיעו על המציאות הפוליטית באפריקה והביאו להקפאת רבה של הגבולות וההשקעות באזור, בדרך שכללה ייצוב מדינות האירופיות בקרבת המאה ה-20.

היבטים לאימפריאליזם באפריקה

לאימפריאליזם האירופאי באפריקה היו מספר יתרונות ומספר חסרונות, בהתאם למספר השקפות עולם שונות. לפניכם רשימה מסכמת:

היבטים חיוביים לאימפריאליזם:

- קידום המשאבים והכלים הטכנולוגיים באותה תקופה באפריקה: ההתנהגות פוליטית וכלכלית של מדינות אירופה באפריקה הביאו להבנה יותר טכנולוגית ומדעית של יישומי הטכנולוגיה והמדע.
- פיתוח תשתיות בשטחי אפריקה: הפעילות האירופית באפריקה הובילה לפיתוח תשתיות ותשואות כלכליות. לדוגמה, בניית כבישים, נתיבי רכבת, נמלים, ותשתיות אחרות הובילו לפעילות כלכלית מתקדמת ולשיפור בהובלת מקורות הכנסה.
- שיפור וקידום החינוך והתרבות באפריקה: המגע עם התרבויות אירופיות הביאו להזרקת רעננות תרבותית ולחינוך מודרני, המציע יישום של עקרונות מתקדמים יותר בתחומים של המדע, התרבות והחינוך.
- קידום ההבנה הפוליטית והעלאת המודעות לעולם המודרני באפריקה: הקשר עם המערכת המשפטית והצורך להתחייב להסכמים בינלאומיים הביאו להבנה מוצקה יותר של עקרונות המשפט והצדק במובנים של עולם מודרני.

היבטים שליליים לאימפריאליזם:

- שינוי ומחיקה של תרבויות באפריקה: ההתנגדות והתקוממות של תרבויות אירופיות עם תרבויות אפריקאיות יכולה ליצור התעמתות, קונפליקטים ושינויים תרבותיים שיכולים להשפיע על הזהות והדמות התרבותית של האוכלוסיות המקומיות.
- שינויים פוליטיים חסרי איזון: הכרזה על גבולות והשתלטות על שטחים רבים בלעדיים הובילו לסולטנים מקומיים לאבד את כוחם ולהשתלשל מן השלטון, מה שיצר מציאות פוליטית לא יציבה וחוסר שלטון מקומי.
- שימוש בעובדים זרים ובעבדות: האימפריאליזם גרם להגברת עבדות ולשימוש בעובדים זרים במקום לשכנע בתקופה רבה להשתמש בעבדים מקומיים. זה הוביל לתהליכי פלישה על המשאבים האנושיים באפריקה ולעיתים לסבל את האוכלוסיות המקומיות.
- ניצול יתר של משאבי אפריקה: האימפריאליזם הוביל לניצול מוגזם של משאבים טבעיים כמו גורמיל, זהב, יהלומים וחומרי גלם אחרים, בצורה שכללית לא השפיעה לטובה על סביבת הסובלנות באפריקה.
- פגיעה בסחר המקומי - אפריקאי: התחדשות הקשרים המסחריים בין האימפריאליסטים ובין האוכלוסיות המקומיות יכולה לגרום לפגיעה כלכלית ולדיכוי של דרכי הסחר המקומיות.